

ĐÓNG GÓP CỦA ĐỒNG CHÍ NGUYỄN CHÍ ĐIỀU TRONG CÔNG TÁC XÂY DỰNG ĐẢNG NHỮNG NĂM 1936-1939

PGS, TS TRẦN TRỌNG THƠ

Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

Đồng chí Nguyễn Chí Diểu (1908-1939)-người đảng viên ưu tú của Đảng, tham gia hoạt động cách mạng từ rất sớm, có nhiều đóng góp to lớn cho sự nghiệp giải phóng dân tộc. Năm 1928, đồng chí là Ủy viên Kỳ bộ Tân Việt Cách mạng Đảng Trung Kỳ. Năm 1929, đồng chí vào Sài Gòn hoạt động, tham gia Thành ủy Sài Gòn, đứng đầu Tỉnh ủy Gia Định năm 1930. Tháng 10-1930, đồng chí bị thực dân Pháp bắt và giam tại Khám Lớn-Sài Gòn. Ngày 9-5-1933, đồng chí bị địch kết án khổ sai chung thân và bị đày ra Côn Đảo. Tháng 6-1936, trở về Huế, đồng chí lại tham gia Ban Chấp hành Trung ương Đảng và được phân công phụ trách miền Trung, trong thời gian này, đồng chí có nhiều đóng góp trong công tác xây dựng Đảng, góp phần vào sự nghiệp giải phóng đất nước.

Từ khóa: Nguyễn Chí Diểu; công tác xây dựng Đảng

Hội thảo khoa học “Đồng chí Nguyễn Chí Diểu với cách mạng Việt Nam”, ngày 26-9-2017

Đồng chí Nguyễn Chí Diểu, (tức Nguyễn Văn Trọng, Thu), sinh năm 1908, tại làng Thanh Tân, xã Phú Mậu, huyện Phú Vang, tỉnh Thừa Thiên-Huế. Đồng chí tham gia các hoạt động yêu nước và cách mạng từ năm 17 tuổi, trải qua nhiều môi trường đấu tranh và rèn luyện ở Trung Kỳ những năm 20 thế kỷ XX, trở thành đảng viên cộng sản thế hệ đầu tiên, tham gia Thành ủy Sài Gòn, đứng đầu Tỉnh ủy Gia Định năm 1930, là hạt nhân lãnh đạo tích cực trong các cuộc đấu tranh tại địa ngục trần gian Côn Đảo. Hòa mình cùng đồng bào, đồng chí dẫn dắt cuộc đấu tranh đòi dân sinh dân chủ tại miền Trung những năm 1936-1939, người đảng viên cộng sản Nguyễn Chí Diểu hoạt động không ngừng nghỉ, cống hiến trọn đời cho Đảng, cho cách mạng Việt Nam.

Trên cương vị Ủy viên Trung ương Đảng, sau đó là Ủy viên Thường vụ Trung ương Đảng, Bí thư Xứ ủy Trung Kỳ, đồng chí Nguyễn Chí Diểu đã có những đóng góp lớn trên các mặt công tác của Đảng, trong đó có công tác xây dựng tổ chức đảng các cấp.

Tháng 6-1936, do sức đấu tranh của nhân dân Đông Dương và các lực lượng tiến bộ tại Pháp, chính quyền thuộc địa trả tự do cho nhiều chiến sĩ cách mạng bị giam giữ, trong đó có đồng chí Nguyễn Chí Diểu. Rời nhà tù Côn Đảo trở lại quê nhà trong vòng quản thúc của chính quyền thuộc địa, Nguyễn Chí Diểu bắt liên lạc với tổ chức và tiến hành hoạt động cách mạng. Đồng chí đã chấp mối liên lạc với những đảng viên kỳ cựu vừa thoát khỏi nhà tù đế quốc hoặc từ nơi khác trở về hoạt động tại các tỉnh Quảng Trị, Thừa Thiên-Huế, như Phan Đăng Lưu, Lê Duẩn, Bùi San, Nguyễn Khoa Văn... Các đồng chí hình thành một đầu mối chỉ đạo chung, đóng ở Huế, phân công thành 2 nhóm công khai và bí mật, chấp mối với các nơi, khôi phục và tổ chức lại cơ

sở đảng ở các địa phương, trực tiếp lãnh đạo các tỉnh khu vực Trung Trung Kỳ. Nhóm hoạt động bí mật do đồng chí Nguyễn Chí Diểu lãnh đạo¹.

Thời gian đồng chí Nguyễn Chí Diểu tích cực hoạt động tại Trung Trung Kỳ cũng là lúc các đồng chí lãnh đạo chủ chốt của Đảng như Bí thư Ban Chỉ huy ở ngoài Hà Huy Tập, Tổng Bí thư Lê Hồng Phong vừa từ Quốc tế Cộng sản trở về cùng đồng chí Phùng Chí Kiên đang nỗ lực xây dựng lại cơ quan Trung ương Đảng bị đánh phá và ngừng hoạt động từ tháng 9-1935. Tháng 10-1936, dưới sự nỗ lực chấp mối của các đồng chí lãnh đạo cốt cán, Ban Chấp hành Trung ương được lập lại tại Sài Gòn do đồng chí Hà Huy Tập làm Tổng Bí thư. Đến nay, chưa xác định được số lượng Ủy viên Trung ương lúc mới được tổ chức lại, tuy vậy, theo *Bản tin tình báo* của quân đội Pháp, số 29 (tháng 10, 11-1936) và *Báo cáo thường kỳ*, số 48 của Sở mật thám Đông Dương (phần nói về hoạt động của những người cộng sản ở Đông Dương trong tháng 1-1937) thì Ban Trung ương Đảng Cộng sản Đông Dương đặt cơ quan ở Nam Kỳ và có ít nhất 5 ủy viên, “trong đó có 3 người là cựu sinh viên trường Stalin” (tức Đại học Phương Đông-TG). Hiện nay chưa rõ đồng chí Nguyễn Chí Diểu có tham gia Ban Chấp hành Trung ương khi mới lập lại vào tháng 10-1936 hay không², song, đến Hội nghị mở rộng Ban Chấp hành Trung ương tại Nam Kỳ do Hà Huy Tập chủ trì diễn ra vào tháng 3-1937, thì đồng chí Nguyễn Chí Diểu đã tham gia với tư cách là Ủy viên Trung ương Đảng. Tại hội nghị này, đồng chí Nguyễn Chí Diểu đã cùng các Ủy viên Trung ương bàn những biện pháp lập Mặt trận thống nhất nhân dân Đông Dương, phương pháp đấu tranh, tuyên truyền, cổ động trong tình hình mới; đẩy mạnh công tác xây dựng Đảng, yêu cầu các cấp bộ chú trọng vấn đề “thanh Đảng”, thận trọng trong công tác phát triển Đảng, thu

nap những cựu chính trị phạm, loại khỏi hàng ngũ Đảng những phần tử lười biếng, khả nghi, nhằm bảo đảm cho Đảng “thống nhất về các phương diện lý tưởng và thực hành”³. Dưới sự chỉ đạo của Trung ương, trong đó có đóng góp quan trọng của đồng chí Nguyễn Chí Diểu, tính đến tháng 9-1937, tổng số đảng viên trong cả nước có 925 đồng chí, tổ chức đảng được khôi phục ở 33/59 tỉnh thuộc Bắc Kỳ, Trung Kỳ và Nam Kỳ. Các Xứ ủy Bắc Kỳ và Nam Kỳ được xây dựng và củng cố.

Từ ngày 2 đến ngày 3-9-1937, đồng chí Nguyễn Chí Diểu tham gia Hội nghị mở rộng Ban Chấp hành Trung ương dưới sự chủ trì của Tổng Bí thư Hà Huy Tập tại Bà Điểm, Hóc Môn, Gia Định. Đồng chí Nguyễn Chí Diểu đã cùng tập thể Ban Chấp hành Trung ương xác định công tác xây dựng Đảng là công tác quan trọng hàng đầu trong những nhiệm vụ cần kíp của Đảng. Ban Chấp hành Trung ương chủ trương mở rộng và củng cố các đảng bộ đã có, khôi phục các cơ sở cũ ở Ai Lao, Cao Miên, thống nhất tổ chức đảng ở Trung Kỳ, xây dựng lực lượng ở thành thị, các trung tâm kỹ nghệ và các vùng có tầm quan trọng về kinh tế, chính trị...; đề bạt vào các cơ quan chỉ đạo của Đảng những phần tử công nhân, nông dân, phụ nữ, người dân tộc thiểu số và lao động ngoại quốc; kết nạp Đảng những phần tử tiên tiến thuộc các tầng lớp trung gian và các thành phần dân chúng; Trung ương và các Xứ ủy phải lập ra những ủy ban hay chi bộ công khai hoặc bán công khai ở các đô thị, trước hết là ở Sài Gòn, Hà Nội, Huế... Hội nghị nhấn mạnh: “vấn đề cán bộ có một sự quan trọng quyết định trong việc thi hành các chính sách mới của Đảng”⁴, do đó Ban Trung ương và các Xứ phải đặc biệt mở các lớp huấn luyện các đồng chí, đào tạo cán bộ am hiểu con đường chính trị và những sách lược tổ chức mới đủ năng lực lãnh đạo dân chúng trong cuộc

đấu tranh đòi hoà bình và cơm áo. Hội nghị yêu cầu các đảng bộ các cấp đấu tranh chống các xu hướng sai lầm “biệt phái cô độc, tả khuynh” và “hữu khuynh, thoả hiệp” trong hàng ngũ Đảng⁵.

Là Ủy viên Trung ương phụ trách và nắm sát tình hình Trung Kỳ, đồng chí Nguyễn Chí Diểu nhất trí với chủ trương và nhận định của Trung ương là: *Đảng bộ Trung Kỳ chưa đủ điều kiện lập Xứ ủy* nên các tỉnh Thanh-Nghệ-Tĩnh đặt dưới sự lãnh đạo của Xứ ủy Bắc Kỳ; Trung ương sẽ thành lập một Ủy ban liên tỉnh đặt dưới sự lãnh đạo của Trung ương để lãnh đạo các tỉnh còn lại trong Xứ.

Tại Hội nghị này, Ban Chấp hành Trung ương được củng cố, gồm 11 ủy viên, đồng chí Nguyễn Chí Diểu được cử là Ủy viên Ban Thường vụ Trung ương Đảng. Một điều đáng chú ý là, Ban Chấp hành Trung ương được củng cố không có sự chỉ đạo trực tiếp của Quốc tế Cộng sản như giai đoạn trước. Điều này đã đánh dấu sự tiến bộ trong công tác cán bộ của Đảng, cũng là thể hiện rõ vai trò của những nhà lãnh đạo chủ chốt của Đảng, trong đó có đồng chí Nguyễn Chí Diểu.

Sau một thời gian cùng tập thể Ban Chấp hành Trung ương chỉ đạo toàn Đảng đẩy mạnh lãnh đạo phong trào đấu tranh đòi dân sinh dân chủ của nhân dân, chống các luận điệu phản động của Torótxkit, xây dựng và phát triển hệ thống tổ chức, các cơ quan lãnh đạo các cấp của Đảng, vào các ngày 29, 30-3-1938, đồng chí Nguyễn Chí Diểu tham gia Hội nghị toàn thể Ban Chấp hành Trung ương Đảng tại Tân Thới Nhất, gần Bà Điểm, Hóc Môn, Gia Định. Đồng chí cùng Hội nghị kiểm điểm “công tác nội bộ” của Đảng, thống nhất nhận định: số lượng đảng viên tăng 60%; Đảng có báo công khai bằng Pháp văn và Quốc văn; ảnh hưởng của Đảng lan rộng trong quần chúng, Đảng chỉ đạo được công tác công khai, Ban Chấp hành Trung ương và các Xứ ủy

đã chỉ đạo được các đồng chí công khai tương đương... Tuy nhiên, cơ sở đảng chưa khôi phục được ở Ai Lao, còn yếu ở Cao Miên, ở thành thị, tình lý yếu hơn ở nông thôn; một bộ phận đảng viên nhiễm thói cô độc...

Đồng chí Nguyễn Chí Diểu cùng tập thể Ban Chấp hành Trung ương quyết định những vấn đề xây dựng Đảng về mặt tổ chức, như củng cố những cơ sở đã có, lập cơ sở mới, chú trọng phát triển ở các thành phố, đồn điền, vùng công nghiệp tập trung; tăng cường công tác giao thông liên lạc giữa các cơ quan lãnh đạo các cấp, các Xứ ủy phải tổ chức các cơ quan giao thông chuyên môn... Hội nghị cũng quyết định xúc tiến khôi phục tổ chức đảng ở Ai Lao và Cao Miên, giao nhiệm vụ cho Trung Kỳ bắt mối liên lạc với Ai Lao; Xứ ủy Nam Kỳ khôi phục tổ chức ở Cao Miên.

Tại Hội nghị kiện toàn Ban Chấp hành Trung ương Đảng, đồng chí Nguyễn Chí Diểu tiếp tục được cử vào Ban Thường vụ Trung ương Đảng. Một điều cần lưu ý là, trong thời gian này cơ cấu vị trí trong Ban Chấp hành Trung ương có những biến động, đồng chí Hà Huy Tập thôi giữ chức Tổng Bí thư, đảm nhận trách nhiệm Tổng Bí thư là đồng chí Nguyễn Văn Cừ. Trong tình hình biến đổi đó, đồng chí Nguyễn Chí Diểu tiếp tục thực hiện nhiệm vụ trong Ban Thường vụ Trung ương Đảng là khẳng định vai trò và uy tín của các đồng chí trong Ban Chấp hành Trung ương.

Đặc biệt, trước tình hình tổ chức đảng ở Trung Kỳ đã phát triển và liên lạc được với nhau⁶, Hội nghị quyết định “tổ chức lại Xứ ủy Trung Kỳ và giao lại cho Xứ ủy này trực tiếp chỉ đạo 3 tỉnh Thanh, Nghệ, Tĩnh”⁷. Đồng chí Nguyễn Chí Diểu, Ủy viên Thường vụ Trung ương được giao nhiệm vụ Bí thư Xứ ủy Trung Kỳ.

Thực hiện chủ trương đó, đầu tháng 4-1938, Xứ ủy Trung Kỳ được lập lại, do đồng chí Nguyễn Chí Diểu làm Bí thư. Xứ ủy đóng cơ quan ở Huế.

Ngoài việc chỉ đạo chung toàn Trung Kỳ, Xứ ủy còn trực tiếp lãnh đạo các tỉnh Trung Kỳ. Xứ ủy ra tờ báo *Dân* dưới danh nghĩa công khai là “cơ quan ngôn luận của nhóm dân biểu xã hội”, do đồng chí Phan Đăng Lưu phụ trách, làm cơ quan tuyên truyền của Xứ ủy.

Sau khi Xứ ủy Trung Kỳ “thống nhất” được tái lập, theo chủ trương của Trung ương Đảng, để tiện cho sự lãnh đạo, Xứ ủy Trung Kỳ đứng đầu là đồng chí Nguyễn Chí Diểu tiến hành thành lập các ban cán sự để lãnh đạo các tỉnh liên kề. Tháng 5-1938, đại biểu của 3 tỉnh đã họp Hội nghị thành lập Liên tỉnh Thanh-Nghệ-Tĩnh. Ban Cán sự liên tỉnh Ngãi-Bình-Phú được mở rộng thành Ban Cán sự Nam-Ngãi-Bình-Phú, lãnh đạo 4 đảng bộ là Quảng Nam, Quảng Ngãi, Bình Định và Phú Yên. Ở cực Nam Trung Kỳ, dưới sự chỉ đạo của Xứ ủy, Ban Cán sự Nam Trung Kỳ được thành lập vào tháng 5-1939, lãnh đạo các tỉnh Khánh Hoà, Ninh Thuận, Bình Thuận và Đà Lạt (Lâm Viên). Cùng với sự ra đời, tái lập của các ban cán sự, rồi Xứ ủy Trung Kỳ, đến trước Chiến tranh thế giới II, Trung Kỳ có 15/19 tỉnh, thành phố, khu tự trị, khôi phục và phát triển được tổ chức đảng. Sự tái lập Xứ ủy Trung Kỳ cùng các đảng bộ tỉnh là một thành công lớn của công tác xây dựng Đảng ở khu vực này. Điều này càng có ý nghĩa khi phong trào cách mạng ở Trung Kỳ, nhất là ở phía Bắc Trung Kỳ bị đàn áp rất nặng sau cao trào Xô viết Nghệ-Tĩnh; một số địa phương như Nghệ An, Hà Tĩnh, tình trạng hoài nghi, chia rẽ trong bộ phận cựu chính trị phạm, trí thức rất nặng nề, cản trở công tác xây dựng tổ chức đảng. Đây là công lao của tập thể lãnh đạo, song, là người đứng đầu Xứ ủy, đồng chí Nguyễn Chí Diểu có vai trò và đóng góp quan trọng nhất.

Không chỉ đóng góp vào công tác xây dựng Đảng ở tầm chiến lược và ở Trung Kỳ, đồng chí Nguyễn Chí Diểu còn có công lao trong xây

dựng tổ chức đảng ở Thừa Thiên-Huế, là trung tâm của phong trào đấu tranh đòi dân sinh, dân chủ ở khu vực Trung Kỳ. Ngay trong năm 1937, sau khi các chi bộ đảng ở Thừa Thiên-Huế được thành lập, đồng chí Nguyễn Chí Diểu đã có công trong việc chỉ đạo thành lập Tỉnh ủy lâm thời Thừa Thiên-Huế.

Cùng với những đóng góp to lớn trên phương diện xây dựng Đảng, là Ủy viên Trung ương Đảng, rồi Ủy viên Ban Thường vụ Trung ương, trực tiếp phụ trách rồi làm Bí thư Xứ ủy Trung Kỳ, đồng chí Nguyễn Chí Diểu là một hạt nhân lãnh đạo, vận dụng những chủ trương lớn của Đảng về cuộc vận động dân sinh, dân chủ vào thực tiễn Trung Kỳ, đưa nơi đây trở thành một trung tâm của cuộc vận động Đông Dương Đại hội, của cuộc vận động thu thập nguyện vọng của quần chúng nhân dân gửi lên phái bộ Chính phủ Mặt trận Bình dân Pháp do Gôđa dẫn đầu, một trung tâm của đấu tranh báo chí, đấu tranh nghị trường... với những hình thức đấu tranh rất phong phú, linh hoạt, phạm vi rộng, quy mô lớn và hiệu quả đấu tranh cao... Đồng chí còn có công điu dắt, bồi dưỡng nhiều cán bộ cho phong trào cách mạng, cho Đảng.

Giữa lúc phong trào cách mạng đang diễn ra sôi nổi thì bệnh lao phổi của đồng chí Nguyễn Chí Diểu ngày càng trầm trọng, ngày 19-5-1939, đồng chí Nguyễn Chí Diểu, Ủy viên Thường vụ Trung ương Đảng, Bí thư Xứ ủy Trung Kỳ qua đời ở tuổi 31. Lễ tang của đồng chí Nguyễn Chí Diểu được tổ chức rất trọng thể, là một cuộc biểu dương lực lượng của quần chúng với hàng nghìn người tham dự. Là một người con trong gia đình nhà Nho nhiều đời làm quan, dần thân vào con đường cách mạng, đảm trách vị trí cao trong Đảng, đồng chí Nguyễn Chí Diểu đã nêu một tấm gương tận tâm, tận lực với Đảng, với cách mạng với nhân dân và với quê hương Thừa

Thiên-Huế. Những cống hiến lớn lao của đồng chí đã góp phần quan trọng trên nhiều phương diện, mà một trong số đó là tạo nên nền tảng quan trọng về tổ chức, về cán bộ để Đảng vượt qua sự khủng bố ác liệt của chính quyền thuộc địa những năm 1939-1941, và hơn 6 năm sau ngày đồng chí tạ thế, lãnh đạo thành công Cách mạng Tháng Tám năm 1945, giành lại độc lập, tự do cho dân tộc, thành lập nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa. Đồng chí Nguyễn Chí Diểu để lại cho thế hệ kế tiếp “ngọn lửa yêu đời”, “sức sống cách mạng” và tấm gương đạo đức cách mạng, điều rất cần đối với thế hệ đảng viên hôm nay.

1. Xem Ban Chấp hành Đảng bộ Thừa Thiên-Huế: *Lịch sử Đảng bộ Thừa Thiên-Huế*, Nxb CTQG, H, 1995, T. 1, tr. 115-116

2. Trong bài: “Nguyễn Chí Diểu-Sức sống cách mạng”, Ngọn lửa yêu đời, *Tạp chí Lịch sử Đảng*, số 2-1990, trang 70, có đoạn viết: “Về Huế chưa được bao lâu, đồng chí lại tham gia Ban Chấp hành Trung ương Đảng và được phân công phụ trách miền Trung”

3, 4, 5, 7. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đảng Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2000, T. 6, tr. 213, 289, 293, 358

6. Đến đầu năm 1938, phong trào cách mạng ở Trung Kỳ vẫn chịu sự lãnh đạo từ 3 đầu mối là Ban Cán sự liên tỉnh Ngãi-Bình-Phủ; bộ phận các đồng chí hoạt động ở Trung Trung Kỳ do đồng chí Nguyễn Chí Diểu, Ủy viên Thường vụ Trung ương Đảng đứng đầu và Liên Xứ ủy Bắc Kỳ-Bắc Trung Kỳ.